

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

กระบวนการสร้างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ส่งผลต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมในบริเวณรอยพระพุทธรบาทและรอยพระพุทธรหัตถ์ห้วยหลวงแม่แอนเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อศึกษาระบบความเชื่อที่สัมพันธ์และส่งเสริมการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่รอยพระพุทธรบาทและรอยพระพุทธรหัตถ์ห้วยหลวงแม่แอน รวมถึงศึกษาปัจจัยและกระบวนการสร้างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ เพื่อใช้ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาตรอยพระพุทธรบาทและรอยพระพุทธรหัตถ์ห้วยหลวงแม่แอน โดยได้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยและเครื่องมือในการวิจัยดังนี้

3.1 ขอบเขตในการศึกษา

3.1.1 ขอบเขตพื้นที่ศึกษา

ผู้ศึกษาได้เลือกศึกษากระบวนการสร้างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ส่งผลต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมในบริเวณรอยพระพุทธรบาทและรอยพระพุทธรหัตถ์ห้วยหลวงแม่แอน บ้านแม่แอน ตำบลห้วยทราย อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งผู้ศึกษาได้แบ่งขอบเขตของพื้นที่ศึกษาออกเป็น 2 ขอบเขต ดังนี้

3.1.1.1 บ้านแม่แอน ตั้งอยู่ในตำบลห้วยทราย อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ มีพื้นที่อยู่อาศัยและทำกิน จำนวน 600 ไร่ และป่าชุมชน จำนวน 1,000 ไร่

3.1.1.2 พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์บริเวณรอยพระพุทธรบาทและรอยพระพุทธรหัตถ์ห้วยหลวงแม่แอน ตั้งอยู่ในพื้นที่ป่าต้นน้ำ พื้นที่ป่าสงวนและป่าอนุรักษ์ต้นน้ำของบ้านแม่แอน ตำบลห้วยทราย มีรัศมีจากจุดที่พบรอยพระพุทธรบาทและรอยพระพุทธรหัตถ์ ระยะทาง 5 กิโลเมตร รวมเป็นพื้นที่ 78.7 ตารางกิโลเมตร ซึ่งเป็นพื้นที่ที่พระอธิการจักรา วรรณโณ และชาวบ้านได้ทำพิธีบวชป่าไว้

ตกแต่งภาพเพิ่มเติม: นายรัฐพล สุกิจ สุขสวัสดิ์

ภาพ 3.1 บ้านแม่แอน ตำบลห้วยทราย อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่

ที่มา: องค์การบริหารส่วนตำบลห้วยทราย อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่, 2554.

3.1.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา

3.1.2.1 บริบทชุมชน

- 1) ประวัติหมู่บ้าน
- 2) ลักษณะทั่วไปของชุมชน
- 3) โครงสร้างพื้นฐานและสาธารณูปโภค
- 4) สภาพทางสังคมของชุมชน
- 5) สภาพทางเศรษฐกิจของชุมชน

3.1.2.2 พัฒนาการการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชนบ้านแม่แอนในอดีตก่อนและหลังการพบรอยพระพุทธรบาทและรอยพระพุทธรหัตถ์ ห้วยหลวงแม่แอน ปี พ.ศ. 2497 ถึง ปี พ.ศ. 2554

3.1.2.3 กระบวนการสร้างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ส่งผลต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมในบริเวณรอยพระพุทธรบาทห้วยหลวงแม่แอน

ศึกษาระบบความเชื่อที่สัมพันธ์และส่งเสริมการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่รอยพระพุทธรบาทและรอยพระพุทธรหัตถ์ ห้วยหลวงแม่แอน

3.1.2.4 ปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดกระบวนการสร้างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์
ศึกษาปัจจัยที่ทำให้เกิดกระบวนการสร้างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ เพื่อใช้ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติรอยพระพุทธรบาทและรอยพระพุทธรหัตถ์ ห้วยหลวงแม่แอน (ปี พ.ศ. 2552 -ปี พ.ศ. 2554)

3.1.3 ขอบเขตด้านเวลา

การศึกษาครั้งนี้ได้ทำการศึกษาทางด้านเอกสารและเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามระหว่างปี พ.ศ. 2552-2554

3.2 ข้อมูลและแหล่งข้อมูล

การศึกษาเรื่องกระบวนการสร้างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ส่งผลต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมในบริเวณรอยพระพุทธรบาทและรอยพระพุทธรหัตถ์ ห้วยหลวงแม่แอนมีองค์ประกอบของวิธีการดำเนินการศึกษาแบ่งเป็นขั้นตอนดังนี้

3.2.1 การศึกษาข้อมูลจากเอกสาร

1) เอกสารวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีซึ่งผู้วิจัยได้นำมาใช้ในการพัฒนากรอบแนวคิดและเป็นแนวทางในการศึกษาในครั้งนี้โดยแนวคิดทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษานี้มีดังนี้

- แนวคิดด้านพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์
- แนวคิดด้านพุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อม
- แนวคิดด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน
- แนวคิดด้านอำนาจและสิทธิอำนาจ

2) เอกสารที่เกี่ยวข้องกับชุมชนที่ทำการศึกษาคือ บ้านแม่แอน โดยรวบรวมเอกสารจากองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยทราย รวมถึงเอกสารที่มีการบันทึกข้อมูลของหมู่บ้านที่ทำการศึกษาจากสถานที่ต่างๆ

3.2.2 การศึกษาข้อมูลจากบุคคล

การศึกษานี้มุ่งจะศึกษากระบวนการสร้างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ส่งผลต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมในบริเวณรอยพระพุทธรูปบาทและรอยพระพุทธรูปหัตถ์ห้วยหลวงแม่แอน ผู้วิจัยจึงได้คัดเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) จำนวน 15 คน โดยเป็นบุคคลที่อยู่ในชุมชนบ้านแม่แอนเนื่องจากจะมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับป่าชุมชนบ้านแม่แอน โดยแบ่งตามลักษณะการให้ข้อมูลดังนี้

1) กลุ่มเจ้าหน้าที่กรมป่าไม้

- เจ้าหน้าที่จากหน่วยป้องกันรักษาป่าที่ชม.12 (ห้วยทราย) ได้แก่
นายมนูกิจ สุรินทร์ทีปะ
นายสุนทร ช่วยแก้ว

2) กลุ่มแกนนำชุมชน

- พระสงฆ์ ได้แก่ พระอธิการจักรา วรญาโณ
- ผู้ใหญ่บ้านแม่แอน ได้แก่
นายวิเชียร กันทรส
นายรัฐพงษ์ โสภา
- ผู้อาวุโสในชุมชน ได้แก่
นางจันแก้ว
นายคำ อุ่นบ้าน
นายหม้อ

- คณะกรรมการหมู่บ้าน ได้แก่

นายไกรสร ษ์องสาย

นายสุทัศน์ อินคำ

นางอำไพ โคลล่อง

นายสมศักดิ์ กอนแก้ว

นายไมตรี โคลล่อง

3) กลุ่มผู้ใช้ป่าชุมชนภายในชุมชน ได้แก่

นายอุ้น อัดทา

นายสมบูรณ์ ผลเชื้อ

3.3 ประชากรและผู้ให้ข้อมูล

กลุ่มประชากรในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ได้แก่ประชากรที่อยู่ในชุมชนบ้านแม่แอนซึ่งเป็นกลุ่มประชากรที่มีความเกี่ยวข้องกับสัมพันธภาพในพื้นที่ต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นกรณีศึกษาของผู้วิจัยในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้โดยสุ่มประชากรตัวอย่างของหมู่บ้านแม่แอน โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบบอกต่อ (Snowball sampling) จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants)

3.4 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

3.4.1 การสังเกต (Observation)

ระยะแรกผู้วิจัยใช้วิธีการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participatory Observation) โดยผู้วิจัยเข้าไปสำรวจและสังเกต รวมถึงจดบันทึกสภาพทั่วไปของชุมชน เช่น ลักษณะการตั้งถิ่นฐาน ระบบการคมนาคม ป่าไม้ในชุมชน รวมถึงกิจกรรมต่างๆของชุมชน เช่น การประกอบอาชีพ วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของคนในชุมชนหลังจากผู้วิจัยเริ่มคุ้นเคยกับชุมชนมากขึ้น จึงได้มีการใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participatory Observation) โดยเข้าไปสร้างความคุ้นเคยกับชุมชนและเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนของพิธีกรรมและความเชื่อที่เป็นแบบแผนปฏิบัติที่เกี่ยวกับการจัดการพื้นที่บริเวณห้วยหลวงแม่แอนของคนในชุมชน เช่น พิธีกรบวชป่า เป็นต้น เพื่อให้เห็นภาพความสัมพันธ์ของพิธีกรรม และความเชื่อของคนภายในชุมชน

3.4.2 การสัมภาษณ์ (Interview)

ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal Interview) โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบบอกต่อ (Snowball sampling) ผู้วิจัยได้ใช้คำถามในการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง โดยกำหนดประเด็นการสัมภาษณ์ไว้ล่วงหน้าอย่างคร่าวๆ ทั้งนี้อาจมีการปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์โดยประเด็นที่ใช้ในการสัมภาษณ์ประกอบด้วย

1) สภาพทั่วไปของชุมชน ได้แก่ ประวัติของหมู่บ้านลักษณะทั่วไปของชุมชน โครงสร้างพื้นฐาน และสาธารณูปโภค สภาพทางสังคมของชุมชน สภาพทางเศรษฐกิจของชุมชน ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับสิ่งแวดล้อม อาทิ การใช้พื้นที่ป่าของชุมชนซึ่งได้จากการสัมภาษณ์ ผู้ใหญ่บ้านแม่แอน ผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่กรมป่าไม้ และกลุ่มผู้ใช้ป่าชุมชนภายในชุมชน

2) การเปลี่ยนแปลงของชุมชนในการจัดการสิ่งแวดล้อม ก่อน และหลังการพบรอยพระพุทธรูปและรอยพระพุทธรูปหัตถ์ โดยจะมีการสัมภาษณ์ทั้งในประเด็นของพิธีกรรมความเชื่อดั้งเดิม และกระบวนการจัดการสิ่งแวดล้อมบริเวณรอยพระพุทธรูปและรอยพระพุทธรูปหัตถ์ห้วยหลวงแม่แอนในปัจจุบัน เช่น พิธีกรรมการบวชป่า พิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์ ซึ่งได้จากการสัมภาษณ์ พระสงฆ์ เจ้าหน้าที่จากสำนักงานป่าไม้ หน่วยป้องกันป่าที่ ชม.12 (ห้วยทราย) ผู้ใหญ่บ้านแม่แอน คณะกรรมการหมู่บ้าน และผู้อาวุโสในชุมชน

3) กระบวนการสร้างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ส่งผลต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมในบริเวณรอยพระพุทธรูปและรอยพระพุทธรูปหัตถ์ห้วยหลวงแม่แอน ศึกษากระบวนการความเชื่อที่สัมพันธ์และส่งเสริมการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่รอยพระพุทธรูปและรอยพระพุทธรูปหัตถ์ห้วยหลวงแม่แอน

4) ปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดกระบวนการสร้างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ศึกษาปัจจัยที่ทำให้เกิดกระบวนการสร้างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ เพื่อใช้ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติรอยพระพุทธรูปและรอยพระพุทธรูปหัตถ์ห้วยหลวงแม่แอน (ปี พ.ศ. 2552 -ปี พ.ศ. 2554)

3.4.3 การประชุมกลุ่มย่อย (Focus - group Discussion)

จัดการประชุมกลุ่มย่อยโดยจะมีการประชุมในหมู่บ้านบ้านแม่แอนจะมีผู้เข้าร่วมประมาณ 5-10 คนต่อหนึ่งกลุ่มโดยผู้ร่วมสนทนาจะประกอบไปด้วยกลุ่มเจ้าหน้าที่กรมป่าไม้ กลุ่มแกนนำชุมชน และกลุ่มผู้ใช้ป่าชุมชนภายในชุมชน ร่วมกันให้ข้อมูลเพื่อหาข้อสรุปร่วมกัน

3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมทั้งจากเอกสารและบุคคลทั้งหมดผู้วิจัยจะนำมาจัดหมวดหมู่และนำมาวิเคราะห์จากเนื้อหาที่ได้ (Content Analysis) เพื่อหาความเชื่อมโยงและความสัมพันธ์ของข้อมูลหรือปรากฏการณ์ ตรวจสอบความถูกต้องและความสมบูรณ์ของข้อมูลโดย

การลงพื้นที่แบบวนซ้ำเพื่อให้ได้ข้อมูลยืนยันข้อมูลบางประเด็นที่ยังไม่ครบถ้วน เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการสร้างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ส่งผลต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมในบริเวณรอยพระพุทธบาทและรอยพระพุทธหัตถ์ห้วยหลวงแม่แอน โดยได้แยกประเด็นในการวิเคราะห์ดังนี้

3.5.1 วิเคราะห์บริบทของชุมชนที่ได้จากการสัมภาษณ์และการสังเกตการณ์ แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมและจากการประชุมกลุ่มย่อยเพื่อเสนอภาพรวมของสภาพทั่วไปของชุมชน ได้แก่ ประวัติของหมู่บ้าน ลักษณะทั่วไปของชุมชน โครงสร้างพื้นฐานและสาธารณูปโภค สภาพทางสังคมของชุมชน สภาพทางเศรษฐกิจของชุมชน การใช้พื้นที่ป่าของชุมชน

3.5.2 วิเคราะห์ในส่วนกระบวนการสร้างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ส่งผลต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมในบริเวณรอยพระพุทธบาทและรอยพระพุทธหัตถ์ห้วยหลวงแม่แอน โดยใช้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม รวมไปถึงการประชุมกลุ่มย่อยและเอกสารอ้างอิงต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมและความเชื่อของชุมชน โดยนำมาเชื่อมโยงการอธิบายแนวคิดทางพุทธศาสนา ความเชื่อด้านพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ อำนาจและสิทธิอำนาจเพื่อได้ข้อมูลของกระบวนการสร้างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของชุมชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนของชุมชน (ในช่วง พ.ศ. 2552-2554)

3.5.3 วิเคราะห์ในส่วนปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และเื้อต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมในบริเวณรอยพระพุทธบาทและรอยพระพุทธหัตถ์ ห้วยหลวงแม่แอน โดยใช้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม รวมไปถึงการประชุมกลุ่มย่อยและเอกสารอ้างอิงต่างๆที่เกี่ยวข้อง โดยนำมาเชื่อมโยงอธิบายปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และเื้อต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมในบริเวณรอยพระพุทธบาทและรอยพระพุทธหัตถ์ห้วยหลวงแม่แอน